

СУЧАСНА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

УДК 341.485:355.012](470:477)

© **Олександр ПАСТЕРНАК**

ГЕНОЦИДНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

На основі аналізу спеціалізованої літератури, звітів міжнародних організацій та моніторингових груп, результатів вітчизняних і закордонних розслідувань воєнних злочинів Росії на території України, відкритих джерел, а також матеріалів музейної колекції розглянуто особливості й геноцидний характер розв'язаної Росією агресивної війни проти України. Проаналізовано геноцидну риторику РФ щодо України та підбурювання російською державною пропагандою до геноциду. Окреслено характерні риси воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних російською армією в Україні. Акцентовано увагу на відвертому порушенні Росією Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього.

Ключові слова: російсько-українська війна, геноцид, геноцидна риторика, підбурювання до геноциду, Україна, Росія, воєнні злочини, намір, масові вбивства, Музей.

Повномасштабна агресія путінської Росії проти України стала найбільшою та найкривавішою війною на європейському континенті з часів Другої світової війни. Безпрецедентна жорстокість і масштаби брутальних злочинів, скоєних російськими окупантами, змушують не лише українське суспільство та політикум, а й провідних міжнародних правників, політологів, правозахисників та істориків кваліфікувати дії росіян як геноцидні.

На сьогодні парламенти семи країн світу вже визнали злочини Росії в Україні геноцидом українського народу, що є надзвичайно важливим етапом у адвокації питання створення спеціального міжнародного трибуналу для Путіна та військово-політичного керівництва РФ, а також притягнення до відповідальності й покарання всіх причетних до воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних в Україні.

Метою цієї розвідки було дослідити особливості й характерні риси агресивної війни Росії проти України, проаналізувати її геноцидні складники, окреслити наслідки реалізації планомірного знищення української нації як групи.

Згідно з даними Генеральної прокуратури України, на кінець грудня 2022 р. Росія скоїла майже 57 тис. воєнних злочинів [27]. За словами генерального прокурора Андрія Костіна, українські правоохоронці розслідують п'ять кримінальних проваджень щодо геноциду, магістральне – за фактом учинення геноциду українського народу [28].

На сьогодні термін «геноцид» є вкрай політизованим і дуже часто в публічній сфері використовується як синонім масових убивств. Хоча він має абсолютно конкретне визначення. Відповідно до Статті II Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, що була ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1948 р., геноцид передбачає «такі дії, що здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку:

- а) вбивство членів такої групи;
- б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи;
- в) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, що розраховані на її повне або часткове фізичне знищення;
- г) заходи, розраховані на запобігання дітонародженню серед такої групи;
- д) насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої» [5].

Отже, основною відмінністю геноциду від інших воєнних злочинів є наявність спеціального наміру «знищити національні, етнічні, расові чи релігійні групи повністю або частково як такі».

На думку експертів, ці дії можна відрізнити від інших міжнародних злочинів, бо вони чітко демонструють ознаки кампанії переслідування українців як національної групи – політики, спрямованої проти української ідентичності та української державності. Скоєні злочини мають систематичний та повсюдний характер, що є особливістю геноциду [35, 3].

Варто зазначити, що доведення наміру геноциду – надзвичайно складне завдання, насамперед із юридичного погляду. Тож історики та дослідники у сфері Genocide Studies апелюють до відповідних маркерів та індикаторів, притаманних геноцидній політиці, які можна порівняти, поглянувши на геноцидні кейси в історичній ретроспективі.

Геноцидна риторика

Як демонструє історична практика, одним із провісників геноциду є мова ворожнечі. У цьому контексті дуже влучною бачиться теза відомої американської історикині Енн Еплбом про те, що «хоча не кожне використання геноцидної мови ворожнечі веде до геноциду, всім геноцидам передувала геноцидна мова ворожнечі» [3].

Геноцидна риторика Росії щодо України – явище не нове. Протягом останніх півтора десятиліття з вуст представників російського політичного істеблішменту

та в державній російській пропаганді не раз лунали публічні заяви й твердження, які заперечували існування української держави, нації, ідентичності, мови, історії тощо. Ще у 2008 р. на закритому засіданні ради Росія – НАТО Володимир Путін запевняв президента США Джорджа Буша, що «...Україна – це навіть не держава! Що таке Україна? Частина її територій – це Східна Європа, а частина, і значна, подарована нами!» [44]. У 2020 р. колишній помічник президента Путіна Владислав Сурков, стверджував, що «України немає. Є українство. Тобто специфічний розумовий розлад [...], нації немає» [48].

У липні 2021 р. Путін опублікував статтю «Про історичну єдність росіян і українців», у якій стверджував, що українці та росіяни – це «один народ, єдине ціле». У візії Путіна «сучасна Україна цілком і повністю є дітям радянської епохи», а «справжній суверенітет України можливий саме в партнерстві з Росією» [43]. Напередодні повномасштабного вторгнення Путін виступив із промовою, в якій укотре зазначив, що «сучасна Україна цілком і повністю була створена Росією, точніше більшовицькою, комуністичною Росією», і що Росія готова показати, «що означає для України справжня декомунізація» [40]. Зрештою, відразу після початку повномасштабної агресії проти України Путін оголосив її «денацифікацію та демілітаризацію» основною метою «спеціальної військової операції» [41]. Дмитро Медведєв, заступник голови Ради безпеки Росії та колишній прем'єр-міністр, у квітні 2022 р. називав українську ідентичність «великим фейком», якого ніколи не існувало в історії і немає зараз [31].

Одним із найбільш поширених проявів наміру геноцидних дій є «дзеркальне звинувачення» (з англ. – *accusation in a mirror*) – техніка підбурювання до геноциду способом звинувачення передбачуваних жертв саме в тих злочинах, які агресор має намір скоїти проти них [6, 15]. Означення таргетованої групи як екзистенційної загрози пояснює насильство проти неї самозахистом і необхідністю. Як історичні приклади можна розглядати звинувачення нацистами євреїв під час Голокосту в прагненні знищити німців, закиди сербських воєначальників на адресу мусульман, німців та хорватів щодо планування «повного знищення сербського народу» під час геноциду в Сребрениці, звинувачення тутсі з боку гуту в намірі ліквідувати останніх під час Геноциду в Руанді [6, 15–16].

У кейсі з Україною можемо бачити прояви дзеркального звинувачення в заявах Путіна, зокрема напередодні та під час оголошення «спеціальної військової операції»: «Її мета [СВО] – захист людей, які протягом восьми років зазнають знущань, геноциду від київського режиму. І для цього ми будемо прагнути демілітаризації та денацифікації України, а також віддати під суд тих, хто скоїв численні криваві злочини проти мирних жителів, зокрема і громадян Російської Федерації» [41].

Чи не найважливіший вплив на підготовку російської аудиторії до скоєння чи схвалення злочинів відіграла державна пропаганда, яка щодня рясніє безліччю

відвертих закликів до масового насильства та вбивств. Як приклад можемо навести деякі з них.

Ведучий російського державного телеканалу RT Антон Красовський під час ефіру з російським письменником Сергієм Лук'яненком, який розповів, як у 1980 р. потрапив на Закарпаття й чув від українських дітей, що «Україну окупували москалі», закликав «ось просто топити таких дітей, топити, просто в Тисині... Просто в цю смерекову хату забивати й палити» [14].

Військовий кореспондент і російський найманець Владлен Татарський, ведучи стрим із Георгіївської зали Кремля, де 30 вересня Путін заявив про анексію чотирьох областей України, зазначав: «Усіх переможемо! Усіх уб'ємо! Усіх, кого треба, пограбуємо! Усе буде як ми любимо! Давайте, з Богом!» [4].

Ведучий «Радио “Комсомольская правда”» Сергій Мардан, говорячи про мелітопольських учителів, які в окупації відмовилися виходити на роботу, закликав «улаштувати такий невеликий локальний запорізький ГУЛАГ, акуратненський такий. У степу, під палючим сонцем, для вчителів, які поки що ще не навчилися нашу прекрасну батьківщину любити» [52].

Депутат Держдуми РФ Олексій Журавльов в ефірі російського державного каналу «Росія 1» стверджував, що «ці 2 мільйони людей мають або виїхати з України, або мають бути денацифіковані, тобто знищені» [1].

Одним із найбільш артикульованих російських «посібників з геноциду», як її влучно назвав Тімоті Снайдер, стала стаття російського політтехнолога Тимофія Сергєйцева «Що Росія має зробити з Україною» [21; 47]. Опублікований на сайті російського державного агентства новин «РИА Новости» через два дні після виходу російських військ із м. Буча, текст статті закликає до цілковитого знищення української державності та української нації як такої.

Серед основних тез автора:

- українці позиціонуються як «пасивні пособники нацистської влади»;
- саме розуміння «українства» прирівнюється до «нацизму»;
- після перемоги російської армії передбачено знищення української державності, створення на території України низки «народних республік», повністю підконтрольних Росії;
- українські еліти повинні бути фізично ліквідовані, оскільки перевиховання є неможливим;
- знищення всіх українських військових та силових структур;
- дальша денацифікація передбачає перевиховання українців способом жорсткої цензури в політичній, культурній та освітній сферах;
- терор проти місцевого населення – створення «народних міліцій», репресії проти супротивників окупаційної влади, примусові роботи для населення;
- заборона самої назви «Україна»;
- «денацифікація» передбачає деукраїнізацію та деєвропеїзацію;

- кінцевий етап – остаточна асиміляція українців та інтеграція України в «російську цивілізацію» [47].

Дегуманізація

Ще один елемент, який супроводжує геноцид або йому передує, – це дегуманізація таргетованої групи. Зазвичай геноцидні дії, особливо заклики до геноциду, передбачають, що злочинці трактують своїх жертв як нелюдей, причому розлюднення набуває різноманітних форм, як-от: «вермінізація» (прирівнювання групи до паразитичних, шкідливих недолюдських створінь, таких як воші чи сарана), «патологізація» (порівняння групи з носіями хвороби), «демонізація» (приписування групі сатанинських чи інших подібних лихих якостей) тощо [10, 431]. Таким чином дегуманізаційні техніки підготовляють аудиторію до потурання насильству чи його вчинення, зображуючи смерть і страждання жертв менш значущими або навіть корисними чи необхідними [6, 13].

Російські ЗМІ дуже активно застосовують ці техніки підбурювання до геноциду, які, на жаль, знаходять досить потужний відгук у внутрішньої аудиторії, а особливо у російських солдатів, які опинившись на українських теренах зі зброєю в руках і заохочувані до насильства, реалізують на практиці засвоєні меседжі офіційної пропаганди РФ [2, 14–15].

Наведемо кілька прикладів розпалювання ненависті та дегуманізаційної риторики в російських ЗМІ.

Володимир Соловійов у ефірі телеканалу «Росія 1» порівнював українців із гельмінтами: «Коли лікар у kota виганяє глисти, то для лікаря це спеціальна операція, для глистів це війна, а для kota це очищення» [15].

Сепаратист Павло Губарев, даючи коментар російському воєнному кореспонденту Юрієві Котенку («Военкор Котенок Z»), описував українців так: «Це російські люди, в яких уселився біс. Ми йдемо не вбивати їх, ми хочемо їх переконати. Але якщо ви не бажаєте, щоб ми вас переконували, ми вас уб'ємо. Хоч мільйон, хоч 5 мільйонів, хоч усіх винищимо, поки ви не зрозумієте, що ви біснуваті й вам треба лікуватися» [16].

Помічник секретаря російської Ради безпеки Олексій Павлов у своїй статті про начебто поширення релігійних сект в Україні, включно із «Церквою Сатани», опублікованій російським виданням «Аргументы и Факты», стверджує, «що з продовженням спеціальної військової операції стає дедалі нагальнішим проведення десатанізації України» [42].

Уже згаданий російський найманець Владлен Татарський під час інтерв'ю з російським пропагандистом Сергієм Марданом зазначав, що «українець – це як хворий росіянин. Це як трансвестит... українець – це російський духовний трансвестит...» [13].

Пропагандистка Маргарита Сімоньян під час ефіру телеканалу «Россия 1» стверджувала: «...ми ж не випадково називаємо їх нацистами... твоя звірська

натура робить тебе нацистом, твоя звірська ненависть і твоя звірська жадоба виривати дітям очі за етнічною ознакою» [29].

Таврування українців як «нацистів» уже саме собою є дегуманізаторським твердженням. Адже використання термінів із попередніх історичних епох, а саме Другої світової війни, апелює до сакралізованих у російському соціумі елементів інструменталізованого й гіпертрофованого міфу про «Велику Вітчизняну війну» та виключної ролі в ній росіян. За останні десятиліття він став чи не основним складником російської історії та ідентичності, набуваючи апологетичних квазірелігійних форм. Тож ідея боротьби з «нацистами» (хоч би як трактували цей термін російські пропагандисти) консолідує російське суспільство й насаджує особистий обов'язок солдатам та мобілізованим, екзистенційно асоціюючи сучасне вторгнення з боротьбою Радянського Союзу проти нацистської Німеччини. Риторика з описом українців як недолудей («зазомбовані», «зі звірячою натурою», «підпорядковані»), хворих чи заражених («сволота», «скверна», «розлад») або як екзистенційної загрози та втілення зла («нацизм», «Гітлер'югенд», «Третій райх») застосовується, щоб зобразити значну частину чи ціле покоління українців як нацистів і смертельних ворогів, перетворюючи їх на легітимну чи необхідну мішень для знищення [2, 1].

Таргетовані групи

Будь-який геноцид передбачає визначення таргетованої групи, яка підлягає повному або частковому знищенню.

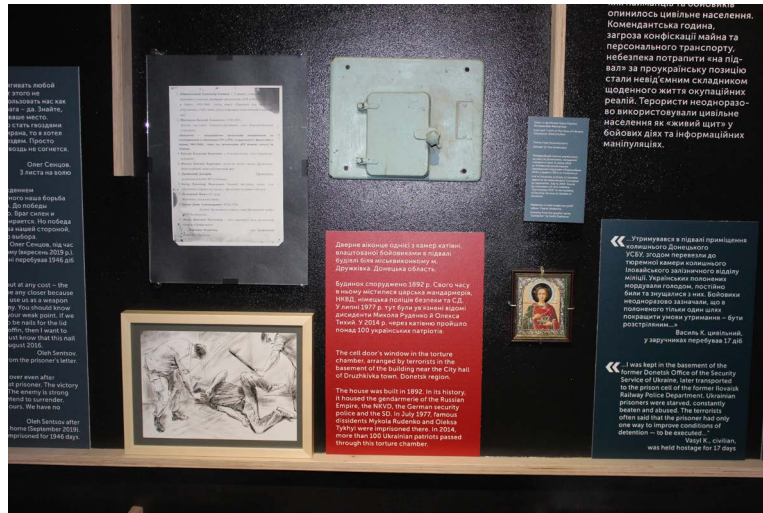
Зважаючи на системність насильницьких дій і враховуючи постійно повторювані поведінкові патерни російських окупантів на захоплених територіях України, логічно твердити про існування загального плану або конкретного наміру знищити українську національну групу принаймні частково. Серед основних таргетованих груп можна виділити такі категорії українського населення, які насамперед підлягають убивству або фізичному насильству:

- колишні військові / учасники АТО / члени ТрО;
- представники місцевої влади;
- чоловіки призовного віку;
- українські активісти / люди з проукраїнською позицією.

Про наявність загального плану знищення може свідчити існування ліквідаційних списків.

Працюючи над вивченням та музеєфікацією російсько-української війни, музейні фахівці підтверджують використання таких списків російськими окупаційними силами та проросійськими сепаратистами ще від початку агресії РФ у 2014 р.

Зокрема, на виставці «Український Схід» було експоновано ліквідаційний список українських активістів Донеччини, складений сепаратистами і знайдений волонтерами громадської ініціативи «Майдан SOS» у будівлі СБУ в м. Слов'янськ (Додаток 1).

1. Добровольський Александр (Сашко). г. Славянск, глава «Просвіта», журналіст і письменник, восхваляє діяльність ОУН і УПА в Донбасі в період 1941-1943г. Автор книги «Просвіта під багнетом», співпрацює з СБУ, має доступ до архівів, дуже небезпечний і ідейний ворог.
2. Шаповалов Евгений Алексеевич, 24.06.1955г., Депутат пос.совета Алексеево-Дружковки, член Константиновської «Просвіты».
«Просвіта» – проукраїнська організація спрямована на популяризацію і героїзацію ОУН і УПА, співпрацює з фашистами в період 1941-1945г., через цю організацію ЦРУ вливає гроші на Україну.
3. Березин Владимир Борисович, г. Константиновка, член «Просвіты», журналіст.
4. Фіалко Евгений Борисович, редактор газети «Наша Дружковка». Дуже ідейний, пишущий і шкідливий ворог.
5. Диканський Дмитрій, Председатель дружковської ячейки ВО «Свобода».
6. Качур Владимир Васильевич, колишній зав.гороно, зараз член «Просвіты», переклав всі школи г. Дружковки на українську мову.
7. Островський Павел (22 роки), Журналіст, навчався в Львові.
8. Бальк Деніс Александрович, 09.02.1978г., Депутат Дружковського совета, глава Дружковської ячейки БЮТ-Батьківщина.
9. Джура Василина Евгеньевна – член церковної ради релігійної громади «Добра весть»
10. Карпенко Владимир, – член Дружковської ячейки ВО «Свобода».

Додаток 1. Ліквідаційний список українських активістів Донеччини. Липень 2014 р.

У списку фігурували переважно члени Національної спілки краєзнавців України з м. Дружківка, Слов'янськ та Костянтинівка, організатори мітингів-протестів проти підвищення комунальних послуг у м. Дружківка, партійні активісти БЮТ, ВО «Свобода». Кожному було дано коротку характеристику з обґрунтуванням ідеологічної «шкідливості». Отже, окупанти та їхні місцеві поплічники розглядали українську ідентичність, проукраїнську позицію та діяльність як небезпечні й такі, що перешкоджають реалізації геополітичного проекту «Новоросії».

А напередодні повномасштабного вторгнення про підготовку росіянами «розстрільних списків» повідомляли й американські високопосадовці. Зокрема, за три дні до інвазії у своєму листі Верховному комісарові ООН з прав людини представники США зазначали, що «російські війська створюють списки ідентифікованих українців, які мають бути вбиті або відправлені в табори після військової окупації» [17].

У травні 2022 р. Національний музей історії України у Другій світовій війні презентував першу виставку в країні й світі про повномасштабну війну Росії проти України. На ній представлено понад 2 тис. автентичних експонатів, зібраних по гарячих слідах командою Музею на місцях запеклих боїв і в щойно визволених населених пунктах Київщини та Чернігівщини від 3 квітня до 6 травня 2022 р.

На виставці експонується карта, передана до Музею Головнокомандувачем Збройних сил України генералом Валерієм Залужним. Її використовувала російська диверсійно-розвідувальна група, що мала діяти в лівобережній частині м. Київ, сприяючи захопленню столиці. На ній позначені головні транспортні комунікації, відділення Національної поліції України в м. Київ та важливі об'єкти [33]. Серед таких локацій – будівля на вул. Маяковського, 29 із підписом «Рада ветеранів». За цією адресою містяться Деснянська районна державна адміністрація, а також низка громадських організацій, зокрема й ветеранських, як-от Київська міська спілка ветеранів АТО Деснянського району. Можна припустити, що у планах окупантів було отримати контроль над документацією районної держадміністрації, зокрема й над списками українських ветеранів, які підлягали фізичній ліквідації (Додаток 2).

Додаток 2. Робоча карта Дарницького району, яку використовували диверсійно-розвідувальні групи. м. Київ. 2022 р.

Низка джерел указує на те, що в м. Буча окупанти страчували людей саме за такими, заздалегідь підготовленими російською розвідкою, списками [8; 37].

Усі ці факти свідчать про наперед визначені дії, себто заплановане фізичне знищення певної групи громадян України, які є носіями або уособленням української ідентичності. Отже, сукупність сконцентрованих звірств, учинених російськими військами проти українців на окупованих Росією територіях, та виокремлення ідентифікованих українців чи лідерів для фізичного знищення свідчать про намір частково знищити українську національну групу, оскільки ці особи репрезентують групу або є критичними для її виживання [2, 29].

Підтвердженням тези може слугувати й офіційна реакція вищого військово-політичного керівництва РФ на оприлюднені факти масових убивств та звірств, скоєних російськими військовими проти цивільного населення на окупованих українських територіях.

В експозиції вже згаданої виставки «Україна – розп'яття» представлені форма і спорядження одного з військовослужбовців 64-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади, на прізвище Гісс, знайдені під час музейної експедиції 10 квітня 2022 р. до місць боїв на північних околицях смт Макарів Бучанського району Київської області [36] (Додаток 3).

*Додаток 3. Літня польова куртка військовослужбовця
Збройних сил Російської Федерації Гісса М.В. 2022 р.*

64-та бригада дислокується в Хабаровському краї, і саме вона була одним із підрозділів російської армії, відповідальних за масові вбивства мирного

населення в м. Буча й на Київщині загалом. За два тижні після виходу російських окупаційних сил із-під м. Київ президент Путін присвоїв їй звання «гвардійська» за «масовий героїзм та відвагу, стійкість і мужність, виявлені особовим складом бригади в бойових діях із захисту Вітчизни та державних інтересів», а командир бригади закритим указом президента РФ був удостоєний звання «Герой Росії» [50; 34]. Таким чином керівник держави висловив своє абсолютне схвалення дій російських солдатів, приклад яких мають наслідувати, на його думку, й інші військовослужбовці РФ.

Окрім страт людей, запідозрених у контактах із українськими силовими структурами, вибіркоче переслідування українських лідерів чи активістів із викраденнями та вбивствами є ще одним свідченням наміру частково знищити національну українську групу, оскільки ці особи репрезентують групу або є критичними для її виживання [2, 4].

Масові вбивства та масове насильство

Під час вторгнення російські збройні сили дотримувалися моделі послідовних та повсюдних дій, спрямованих на масові вбивства мирного населення України, застосування тортур і катування під час допитів, що, вочевидь, свідчить, про існування певного наказу й заздалегідь розробленого плану.

В усіх цих випадках є один характерний поведінковий патерн, спільний для всіх територій: хоч би куди заходили російські війська, вони розпочинали ретельний пошук проукраїнськи чи антиросійськи настроєних жителів і знищували їх. Чоловіків збирали в населених пунктах і страчували на місці або переводили в інші місця, де їх роздягали й перевіряли на наявність видимих ознак націоналістичних татувань чи будь-яких подібних повідомлень в особистих телефонах і речах [35]. Більшість із них були закатовані, застрелені чи забиті до смерті. Такі самі випадки засвідчено на Сумщині, Чернігівщині та Харківщині. Нині українські правоохоронні органи викривають російські воєнні злочини в м. Херсон. На більшості із цих територій були виявлені катівні зі знаряддями тортур та слідами жорстокого поводження, місця розстрілів без суду та масові поховання [35].

Задokumentовані масові вбивства, скоєні в м. Буча, чи не найбільш промовисто засвідчують відповідність певній схемі дій росіян на окупованих територіях. Після відступу їхніх військ національні та міжнародні слідчі задokumentували поширені позасудові страти мешканців, з ознаками катувань, убитих із близької відстані, зі зв'язаними руками [2, 18].

Згідно зі звітом правозахисної організації Human Rights Watch, у м. Буча відбувались і публічні страти. Одна з них була проведена перед 40 цивільними особами, яких росіяни змусили бути свідками [24]. Такі діяння додатково становлять акти геноциду згідно зі Статтею II (b), адже вони завдали серйозної шкоди як убитим українцям, так і тим, хто був змушений спостерігати за знищенням чи за жорстоким поводженням із родичем [2, 19].

Убивство великої кількості членів захищеної Конвенцією групи є одним з основних засобів знищення групи, хоча геноцид може бути вчинений також іншими діями, які не мають негайного результату, як-от сексуальне насильство. Масові зґвалтування, включно із груповими, Росія використовує як зброю війни.

Існує безліч доказів того, що на всіх територіях, які тимчасово виявились у руках росіян, жінки, чоловіки й навіть діти зазнавали різних форм сексуального насильства. Повідомлення включають випадки групових зґвалтувань матерів та їхніх дітей, зґвалтування в домівок жертв чи в укриттях, зґвалтування батьків на очах у дітей і навпаки [2, 25–26].

Зґвалтування й сексуальне насильство спричиняють довгострокові фізичні та біологічні травми, що призводять до самогубств, захворювань, що передаються статевим шляхом, і нездатності чи небажання продовжувати рід [2, 25–26]. Російські військові казали українським жінкам і дівчатам, які зазнавали сексуального рабства в підвалі, що «гвалтуватимуть їх, поки їм не перехочеться мати сексуальний контакт із будь-яким чоловіком, аби не дати народити українських дітей» [2, 26]. Отже, зґвалтування під час геноциду є заходом, розрахованим на запобігання дітонародженню серед групи, згідно зі Статтею II (d).

Урбіцид

Під час повномасштабного вторгнення російська армія активно застосовує тактику урбіциду. Це окрема форма масового насильства, що характеризується навмисним знищенням життєво важливої цивільної інфраструктури. При повному ігноруванні міжнародного гуманітарного права урбіцид ґрунтується на логіці колективного покарання, спрямованого проти цивільного населення та побудованої інфраструктури, від якої залежить його життя. Такі кампанії систематичного бомбардування та руйнування можуть залишити міста в цілковитих руїнах, звідки й пішов термін урбіцид – «убивство» міста [19].

Постійно повторювані та цілеспрямовані удари по секторах охорони здоров'я, наприклад лікарнях, пологових будинках, сиротинцях, невибіркове бомбардування житлових районів, військові облоги міст, знищення критичної інфраструктури, енергетики й транспортної системи свідчать про доктрину навмисного завдання шкоди цивільному населенню, яка лежить в основі урбіциду. За мету цих атак навмисно поставлено позбавити мільйони українців доступу до засобів першої необхідності та елементарних складових фізичного існування, що передбачає знищення або доведення до смерті значної частини населення.

Урбіцидальна тактика Росії в найбільш деструктивних формах була реалізована в м. Маріуполь, де, лише за приблизними даними, росіяни вбили понад 22 тис. містян, знищили 50 % житлового фонду та 90 % об'єктів інфраструктури [46]. Музей активно працює над дослідженням цієї теми, ведучи пошук артефактів, які засвідчують злочини російських окупантів. Серед таких унікальних

джерел – маріупольський щоденник восьмирічного Єгора Кравцова «Війна», в якому дитина без відома дорослих описувала невимовні жахи оточення, обстріли та щоденне планомірне нищення півмільйонного міста. У щоденнику Єгор згадує смерть свого дідуся й описує поранення, яких зазнали він та рідні від ворожого обстрілу: «У мене рана на спині, видерта шкіра. У сестри – поранення голови. У мами – видерте м'ясо на руці й дірка в нозі». Текст щоденника супроводжується дитячими малюнками обстрілів міста з літаків і танків, військових зі зброєю, загиблих людей та пошкоджених будинків, що палають. Безапеляційним звинуваченням звучать дитячі рядки: «У мене померли два собаки, бабуся Галя та улюблене місто Маріуполь» [54] (Додаток 4).

Додаток 4. Щоденник Єгора Кравцова.
3 квітня 2022 р. (Маріуполь) – 12 червня 2022 р. (Київ).

Родині вдалося вижити, на 100-й день війни виїхати з м. Маріуполь і після проходження фільтрації дістатися через м. Запоріжжя до м. Київ [49].

Фільтрація. Депортація. Асиміляція

Російська агресія проти України спричинила наймасштабнішу з часів Другої світової війни кризу біженців. Близько третини жителів України є переміщеними і становлять близько 14 млн осіб (майже 8 млн тих, хто виїхав за кордон, та близько 6 млн внутрішньо переміщених) [23; 22].

Окремим видом злочину агресора є масштабні примусові переміщення та депортації українців до Росії. За різними оцінками, окупанти депортували від 900 тис. до 1,6 млн українських громадян [7].

Акції переміщення супроводжуються так званою фільтрацією. На окупованих територіях Донецької та Луганської областей окупанти створили понад 20 фільтраційних таборів, де жителів, включно з дітьми, людьми похилого віку та людьми з інвалідністю, перевіряють на зв'язок з українською армією та іншими силовими структурами, а також на «ідеологічну благонадійність» [20, 8–9]. Численні джерела повідомляють, що процес фільтрації супроводжується допитами, катуваннями та позбавленням предметів першої необхідності [20, 23]. Ті, хто не проходить фільтрації, на невизначений термін опиняються в ув'язненні в «ДНР» або зникають безвісти [25]. Окремі джерела вказують і на вбивства під час фільтраційних заходів [32]. Окупанти та їхні пособники вдаються також до розлучення батьків із дітьми, відправляючи останніх до РФ, де на них чекає усиновлення російськими сім'ями [39, 5; 38; 18].

Тож іще однією складовою політики геноцидного характеру, яку проводить Росія, є примусова депортація українських дітей та їх усиновлення в Росії. Експерти стверджують, що це добре спланована стратегія відокремлення дітей від батьків та родин, навіть викрадення їх з українських інтернатів та лікарень, примусове вивезення до Росії для всиновлення. Те саме стосується хлопчиків та дівчаток, які залишилися сиротами внаслідок війни [35]. На жаль, не відомо достеменно, яку кількість дітей було насильно вивезено на територію Росії. За даними, озвученими самими росіянами, РФ депортувала на власну територію від 308 тис. до понад 600 тис. юних українців [45]. Офіс уповноваженого Верховної Ради України з прав людини верифікував перебування на території Росії понад 12 тис. українських дітей, із них орієнтовно 8600 вивезли примусово, що демонструє лише кількість підтверджених випадків [26].

Про планомірність таких акцій із примусової асиміляції свідчить і той факт, що в травні та липні 2022 р. Путіним були підписані укази, які спрощують процес набуття російського громадянства для українців і полегшують усиновлення дітей [51; 53]. Уповноважена президента РФ з прав дитини Марія Львова-Белова особисто усиновила хлопчика із м. Маріуполь [30]. Оперуючи лише відомими фактами, експерти констатують, що з початку повномасштабного вторгнення щонайменше 386 українських дітей з окупованих територій були незаконно усиновлені росіянами [45].

Масштабне переміщення українських неповнолітніх до Росії або підконтрольної їй території може бути рівнозначне «примусовому переміщенню дітей з однієї групи в іншу групу», відповідно до Статті II (е) Конвенції про геноцид, і трактуватися як спеціальний намір знищити першу з них.

Заперечення

Свого часу відомий американський правник і дослідник геноциду Ґрегорі Стентон запропонував концепцію «10 стадій геноциду», яка аналізує події та процеси, які призводять до геноциду, а також може слугувати моделлю для визначення заходів із запобігання йому. Концепція включає такі стадії:

1. Класифікація
2. Символізація
3. Дискримінація
4. Дегуманізація
5. Організація
6. Поляризація
7. Підготовка
8. Переслідування
9. Винищення
10. Заперечення [11]

На думку Стентона, заперечення є завершальним етапом геноциду, який притаманний усім його випадкам. Це один із найпереконливіших показників дальших геноцидних розправ. Виконавці злочину заперечують скоєння будь-яких злочинів і часто звинувачують у тому, що сталося, жертв [11].

У публічному медійному просторі Росія постійно заперечує будь-які злочини, скоєні її армією на території України, при цьому звинувачуючи українську сторону в звірствах, які сама й учинила, на кшталт того, що «українська армія сама обстрілює і вбиває своїх мирних мешканців», «звірства в Бучі – постановка та фейк».

У вересні 2022 р. очолювана Ґрегорі Стентоном неурядова моніторингова організація Genocide Watch оприлюднила звіт, у якому кваліфікувала дії Росії на території України як геноцид, який за класифікацією Стентона перебуває на стадіях: 4. Дегуманізація, 8. Переслідування, 9. Винищення, 10. Заперечення [9].

Підбиваючи підсумок, можемо стверджувати що сукупність систематичних звірств, які чинить російська армія щодо українців, їхні повторюваність, масовість і відповідність одному патерну в поєднанні з поширюваною мовою ненависті, підбурюванням до геноциду з боку представників влади РФ та контрольованих російською державою ЗМІ, що використовують дегуманізаторські форми пропаганди, свідчить про геноцидний характер таких дій і, вочевидь, наявність загального плану, а отже, наміру знищити не тільки українську державність та ідентичність, а й значну частину української національної групи. Тож можна

констатувати, що РФ грубо порушила не тільки чинні норми міжнародного гуманітарного права, а й Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, що ставить 152 держави – підписанти Конвенції – перед юридичним та моральним обов'язком зупинити Росію від скоєння дальших звірств і притягнути до відповідальності та покарати всіх винних у злочинах. Хоча визнання акту геноциду та його юридична кваліфікація є прерогативою міжнародних юридичних інстанцій, таких як Міжнародний кримінальний суд та Міжнародний суд ООН, новітній історичний процес продемонстрував, що світовому співтовариству не вдалося запобігти ще жодному геноциду – хіба що констатувати його вчинення. Тож, на жаль, тривалі дискусії щодо відповідності правових дефініцій і термінів не рятують людських життів. Інколи необхідно просто діяти.

Джерела та література:

1. «Два миллиона украинцев должны быть денацифицированы, то есть уничтожены», – депутат Держдуми РФ Журавльов. Відео // Цензор.НЕТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.archive.org/web/20221224175333/https://censor.net/ua/video_news/3339879/dva_myllyona_ukrayntsev_doljn_bt_denatsyfytsyrovann_to_est_unychtojen_deputat_derjdumu_rf_juravlov_video. – Назва з екрана.
2. *An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent* // *New Lines Institute for Strategy and Policy* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/Ukrainian-Final-Report.pdf>. – Назва з екрана.
3. *Applebaum Anne. Ukraine and the Words That Lead to Mass Murder* // *The Atlantic* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2022/06/ukraine-mass-murder-hate-speech-soviet/629629/>. – Назва з екрана.
4. *Gerashchenko Anton. «всех убьём...» татарский новоиспеченный Шариков* // YouTube [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=2QC6EI_NNKQ. – Назва з екрана.
5. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* // *The United Nations* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf. – Назва з екрана.
6. *Dangerous Speech: A Practical Guide* // *The Dangerous Speech Project* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dangerousspeech.org/wp-content/uploads/2020/08/Dangerous-Speech-A-Practical-Guide.pdf>. – Назва з екрана.
7. *Lederer Edith M. US: Hundreds of thousands of Ukrainians forced to Russia* // *AP NEWS* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-united-states-nations-linda-thomas-greenfield-9fda3a35846a332f593ca50882c472ea>. – Назва з екрана.
8. *Kinetz Erika, Stashevskiy Oleksandr, Stepanenko Vasilisa. How Russian soldiers ran a 'cleansing' operation in Bucha* // *AP NEWS* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apnews.com/article/bucha-ukraine-war-cleansing-investigation-43e5a9538e9ba68a035756b05028b8b4>. – Назва з екрана.
9. *Genocide Emergency: Russian Aggression and Genocide in Ukraine August 2022* // *Genocidewatch* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.genocidewatch.com/_files/ugd/b3be20_eea90f3cb7fd4c6ca73c59f7d2d89eb1.pdf. – Назва з екрана.

10. Gordon Gregory S. *Speech Along the Atrocity Spectrum* / Gregory S. Gordon // *Georgia Journal of International and Comparative Law*. – University of Georgia School of Law Athens, USA, 2014. – Vol. 42, No. 2. – P. 425–456.
11. Stanton Gregory. *Ten Stages of Genocide* // *Genocidewatch* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.genocidewatch.com/tenstages>. – Назва з екрана.
12. Kottasová Ivana, Ochman Oleksandra. *Ukrainians must endure a brutal 'filtration' process to escape Russian-held territory. Here's what that means* // *CNN* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://edition.cnn.com/2022/05/23/europe/russia-ukraine-filtration-camps-intl-cmd/index.html>. – Назва з екрана.
13. Davis Julia. [Meanwhile in Russia: genocidal denials of the Ukrainian identity from the host and his guest] / Julia Davis // *Twitter* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1584365167176871936>. – Назва з екрана.
14. Davis Julia. [Meanwhile on Russia's state-funded RT, director of broadcasting Anton Krasovsky suggests drowning or burning Ukrainian children, makes hideous comments about] / Julia Davis // *Twitter* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1584054018145685504>. – Назва з екрана.
15. Davis Julia. [More genocidal rhetoric on Russian state TV: hosts and pundits repeatedly assert that Ukraine no longer exists] / Julia Davis // *Twitter* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1549381189336711169>. – Назва з екрана.
16. Davis Julia. [Pavel Gubarev, Russia's "DPR" figure in Donetsk, states their intent towards Ukrainians] / Julia Davis // *Twitter* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://twitter.com/juliadavisnews/status/1579820810751324160>. – Назва з екрана.
17. Read: U.S. letter to the U.N. alleging Russia is planning human rights abuses in Ukraine // *Washington Post* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.washingtonpost.com/context/read-u-s-letter-to-the-u-n-alleging-russia-is-planning-human-rights-abuses-inukraine/93a8d6a1-5b44-4ae8-89e5-cd5d328dd150/>. – Назва з екрана.
18. *Reports of Russian Federation Forces Putting Ukrainian Civilians in 'Filtration' Camps Must Be Investigated, Senior Officials Tell Security Council – Ukraine* // *ОСНА* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reliefweb.int/report/ukraine/reports-russian-federation-forces-putting-ukrainian-civilians-filtration-camps-must-be-investigated-senior-officials-tell-security-council>. – Назва з екрана.
19. *Russia's Campaign of Urbicide in Ukraine* // *New Lines Institute for Strategy and Policy* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://newlinesinstitute.org/power-vacuums/russias-campaign-of-urbicide-in-ukraine>. – Назва з екрана.
20. *System of Filtration: Mapping Russia's Detention Operations in Donetsk Oblast. 25 August 2022* // *Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health: New Haven* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/sharing/rest/content/items/7d1c90eb89d3446f9e708b87b69ad0d8/data>. – Назва з екрана.
21. Snyder Timothy. *Russia's genocide handbook* // *Substack: Thinking about...* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://snyder.substack.com/p/russias-genocide-handbook>. – Назва з екрана.
22. *Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 11 (25 November – 5 December 2022)* // *International Organization for Migration* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine---internal-displacement-report---general-population-survey-round-11-25-november-5>. – Назва з екрана.
23. *Ukraine Refugee Situation* // *UNHCR* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>. – Назва з екрана.
24. *Ukraine: Apparent War Crimes in Russia-Controlled Areas* // *Human Rights Watch* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>. – Назва з екрана.

25. *We Had No Choice* // Human Rights Watch [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.hrw.org/report/2022/09/01/we-had-no-choice/filtration-and-crime-forcibly-transferring-ukrainian-civilians#_ftn68. – Назва з екрана.
26. В Україну повернули 16-річного хлопця, якого вивезли до Росії і там «усиновили», – омбудсмен // Громадське телебачення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/v-ukrayinu-povernuli-16-richnogo-hlorcu-a-yakogo-vivezli-i-rosiyu-i-tam-usinovili-otbudsmen>. – Назва з екрана.
27. Вебсайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>. – Назва з екрана.
28. Генпрокурор: «Ми зафіксували понад 300 фактів, які належать до визначення геноциду, відкрито п'ять проваджень» // Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/general/869203.html>. – Назва з екрана.
29. Дегуманізація і постійне повторення: як працюють ключові напрямки роспропаганди? // Громадське радіо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.radio/podcasts/myslennia-bazova-funktsiia/1061709>. – Назва з екрана.
30. Дитяча уповноважена РФ усиновила незаконно вивезену з України дитину // ZMINA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zmina.info/news/dytuacha-upovnovazhena-rf-usunovula-nezakonno-vuvezenu-z-ukrayinu-dytynu/>. – Назва з екрана.
31. Медведев Дмитрий. [О фейках и настоящей истории] / Дмитрий Медведев // Telegram [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://t.me/medvedev_telegram/34. – Назва з екрана.
32. Жахи російської «фільтрації» українців: жорсткі катування і побиття чоловіків і жінок // BBC News Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61824321>. – Назва з екрана.
33. Карта робоча диверсійно-розвідувальних груп Дарницького району м. Київ // Фонди НМІУДСВ. – Д-74764. – КН-283205.
34. Командира російської бригади, яка вбивала в Бучі, підвищили у званні // LIGA.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.liga.net/ua/all/news/komandira-rossiyskoj-brigady-kotoraya-ubivala-v-buche-povyshili-v-zvanii>. – Назва з екрана.
35. Костін А. Світ не повинен заплющувати очі на намір вчинення геноциду // International Bar Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ibanet.org/document?id=IBA-Global-Insight-article-Ukraine-Prosecutor-General-Andriy-Kostin-Dec2022-UKRAINIAN>. – Назва з екрана.
36. Куртка літня польова військовослужбовця Збройних сил Російської Федерації Гісса М.В. // Фонди НМІУДСВ. – КН-283910.
37. Кучерявець М. «Окупанти в Бучі вбивали мирних людей за списками», – мер // РБК-Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/okupanty-buche-ubivali-mirnyh-lyudey-spiskam-1651065133.html>. – Назва з екрана.
38. Навіщоросіяни вивозять українських дітей і яких повернути // BBC News Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63787575>. – Назва з екрана.
39. Немов по етапу. Незаконне вивезення та насильство проти цивільних в Україні під час російської «фільтрації» // Amnesty International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eurasia.amnesty.org/wp-content/uploads/2022/11/eur-5061362022-ukr-esrecs.pdf>. – Назва з екрана.
40. Обращение Президента Российской Федерации // Администрация Президента России [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.archive.org/web/20221216122458/http://kremlin.ru/events/president/news/67828>. – Назва з екрана.

41. *Обращение Президента Российской Федерации // Администрация Президента России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://web.archive.org/web/20221224212114/http://kremlin.ru/events/president/news/67843>. – Назва з екрана.*
42. *Павлов А. Что варят в «ведьмином котле». На Украине набрали силу неоязыческие культы // AiF [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://web.archive.org/web/20221220092420/https://aif.ru/society/religion/chto_varyat_v_vedminom_kotle_na_ukraine_nabrali_silu_neoyazycheskie_kulty. – Назва з екрана.*
43. *Путин В. Об историческом единстве русских и украинцев // Администрация Президента России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20221220093055/http://kremlin.ru/events/president/news/66181>. – Назва з екрана.*
44. *Путін – Бушу: «Україна – це не держава» // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2008/04/7/3410762/>. – Назва з екрана.*
45. *Росіяни незаконно всиновили щонайменше 386 українських дітей: як відбувається геноцид і хто його очолює // ZMINA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zmina.info/articles/rosiyanu-nezakonno-vsynovyly-shhonaajmenshe-386-ukrayinskyh-ditej-yak-vidbuvayetsya-genoczyd-i-hto-jogo-ocholyuye/>. – Назва з екрана.*
46. *Русик Л. Проект «Mariupol Reborn»: скільки втрачено та який план відродження Маріуполя // Суспільне Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/314628-mariupol-reborn-plan-vidrozdenna-mariupola-u-kievi-prezentivali-strategiu-vidbudovi-mista-marii>. – Назва з екрана.*
47. *Сергейцев Т. Что Россия должна сделать с Украиной // РИА Новости [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20221220092720/https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>. – Назва з екрана.*
48. *Сурков: мне интересно действовать против реальности // Актуальные комментарии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://web.archive.org/web/20221107225357/https://actualcomment.ru/surkov-mne-interesno-deystvovat-protiv-realnosti-2002260855.html>. – Назва з екрана.*
49. *Тепер це головний спогад про рідне місто та померлого дідуся. 9-річний маріуполець хоче поновити записи свого щоденника у Києві // Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-shchodennyk-mariupoltsya-yehora-kravtsova/31896575.html>. – Назва з екрана.*
50. *Указ Президента Российской Федерации от 18.04.2022 № 215 // Официальный интернет-портал правовой информации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20221222084427/http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202204180025>. – Назва з екрана.*
51. *Указ Президента Российской Федерации от 30.05.2022 № 330 // Официальный интернет-портал правовой информации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202205300008>. – Назва з екрана.*
52. *УНИАН – новости Украины [Окупанты в Мелитополе призвали устроить ГУЛАГ для тех, кто не любит Россию] / УНИАН – новости Украины // Telegram [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://t.me/unianet/67189>. – Назва з екрана.*
53. *Федеральный закон от 14.07.2022 № 294-ФЗ // Официальный интернет-портал правовой информации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202207140030>. – Назва з екрана.*
54. *Щоденник Єгора Кравцова 3 квітня 2022 р. (Маріуполь) – 12 червня 2022 р. (Київ) // Фонди НМІУДСВ. – Акт № 67 від 11.07.2022.*

© *Oleksandr PASTERNAK*

RUSSIA'S GENOCIDAL WAR AGAINST UKRAINE

The article highlights the specific character and genocidal nature of Russia's aggressive war against Ukraine. The research is based on the analysis of special literature, reports of international organizations and monitoring groups, results of Ukrainian and foreign investigations of Russian war crimes on the territory of Ukraine, open sources and materials from the museum collection. The study indicates genocidal rhetoric of the Russian Federation and incitement to genocide by Russian state propaganda. The characteristic features of war crimes and crimes against humanity committed by the Russian army in Ukraine are specified. Attention is focused on Russia's open violation of Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide.

Keywords: *Russian-Ukrainian war, genocide, genocidal rhetoric, incitement to genocide, Ukraine, Russia, war crimes, intent, mass murders, Museum.*